וְנִכְפֶּה – חולי שמחמתו נופלת האשה לארץ בזמנים מסוימים, שזהוּ מום הראוי לבטל את הקדושין, כְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר דָּמֵי – נחשב כמום שבסתר, ואף שבשעה שבא החולי הוא גלוי, מכל מקום הרי אינו נמצא בה בכל שעה, ויכול הבעל לומר שלא הכיר בו קודם האירוסין, כיון שאף על ידי בדיקה אי אפשר להכיר בו, והרי זה מקח טעות. וְאמנם, הָנֵי מִילֵּי – דבר זה, ש'נכפה' נחשב כמום שבסתר, הוא רק באופן דְּלִקְבִיעַ לֵיהּ זְמַן – שיש לה זמן קבוע לנפילתה, שיתכן שנזהרה להסתתר בבית אביה ולא להיראות בפני בני אדם ביום זה, ואין מי שיודע במומה זה ולא היה הבעל יכול להיוודע בכך אפילו אם יבדוק ויברר אחריה, אֲבָל אם לֹא קְבִיעַ לֵיהּ – אין נפילתה קבועה בזמן מסוים, הרי חולי זה כְּמוּמִין שֶׁבְּגָלוּי דָּמֵי, משום שאינה יכולה להסתתר כל ימיה, ובוודאי ראוה בני אדם בכך וידע הבעל שיש בה מום זה, והתרצה לקדשה.

משנה

במשניות הקודמות התבאר הדין באשה שנמצאו בה מומין, משנתינו מבארת את דין הבעל שיש בו מומין: הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ – בגופו מוּמִין לאחר הנישואין, אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא את אשתו בגט. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּמוּמִין הַמְקַמְּטִים שאין האשה מקפידה עליהן, אֲבָל בְּמוּמִין הַגְּדוֹלִים שהאשה מקפידה עליהן, כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא אותה בגט.

* * *

גמרא

הגמרא מביאה שתי גרסאות בדברי המשנה: רַב יְהוּדָה הָנֵי – שנה במשנה, האיש שנוֹלְדוּ בו מומין לאחר הנישואין, אין כופין אותו להוציא את אשתו. חָיֵיא בַּר רַב הָנֵי במשנה, האיש שחָיוּ בו מומין קודם הנישואין, אין כופין אותו להוציאה.

ומבארת הגמרא את החילוק להלכה בין הגרסאות: מַאן דְּאָמַר שדין המשנה הוא באופן שנוֹלְדוּ בו המומין לאחר הנישואין, שאף בזה אין כופין אותו להוציאה, כָּל שֶׁכֵּן שאם חָיוּ בו המומין קודם הנישואין אין כופין אותו להוציאה, משום דְּקַסָּבְרָה וְקִיבְּלָה – חשבה בדעתה וקיבלה עליה להנשא לו כמות שהוא. וּמַאן דְּאָמַר שאם חָיוּ בו המומין קודם הנישואין אין כופין אותו להוציאה, סובר שזהו דווקא באופן זה, כיון שהתפייסה להנשא לו כמות שהוא, אֲבָל אם נוֹלְדוּ בו המומין לאחר הנישואין, לֹא – אינה חייבת להשאר תחתיו, אלא כופים אותו להוציאה.

הגמרא מביאה ראיה ממשנתינו לנידון זה: תָּנֵן במשנתינו, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין כופין אותו להוציאה, בְּמוּמִין קְטַנִּים, אֲבָל בְּמוּמִין גְּדוֹלִים כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא. וּבְשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שגורסים במשנתינו 'נוֹלְדוּ' בו מומין לאחר הנישואין, הַיְינוּ דְּשַׁנֵּי – מובן ההבדל בֵּין מומין גְּדוֹלִים לְקַטַּנִּים, שהאשה מתפייסת להשאר תחתיו עם מומין קטנים שנולדו בו, אך לא עם מומין גדולים. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שגורסים במשנתינו 'חָיוּ' בו מומין, והיינו שהתברר שהיו בו מומין אלו קודם הנישואין, מַה לִּי מומין גְּדוֹלִים וּמַה לִּי מומין קְטַנִּים, הָא – הרי גם במומין גדולים סָבְרָה וְקִיבְּלָה, ומדוע כופים אותו להוציאה.

מתרצת הגמרא: במומין גדולים יכולה האשה לומר, שאמנם ידעה שיש בו מומין אלו, אך כְּשֶׁבָּרָה הָיא – האשה היתה סבורה באותו זמן שֶׁיְּכוֹלָה היא לְקַבֵּל ולסבול מומין אלו, וְעָכְשָׁיו, לאחר הנישואין, נתברר לה שאֵין היא יְכוֹלָה לְקַבֵּל, ולכן כופין אותו להוציאה. אבל במומין קטנים לא מסתבר שטעתה כל כך, ולכן אין כופים אותו להוציא.

* * *

הגמרא מביאה את המשך דברי רבן גמליאל: וְאֵלּוּ הֵן מוּמִין גְּדוֹלִים, שכופים אותו להוציאה מחמתם פֵּירַשׁ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, [כָּגוֹן] נִיסְמֵית עֵינוֹ, או שנִקְטְעָה יָדוֹ, וְכן אם נִשְׁבְּרָה רַגְלוֹ. הגמרא מבררת את ההלכה במשנתינו: אִיתְּמַר, רַבִּי אַבָּא בַּר יַעֲקֹב אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, שבמומין גדולים כופין אותו להוציאה. רָבָא אָמַר בשם רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי חֲכָמִים, שאין כופין אותו להוציאה אף במומין גדולים.

מקשה הגמרא: וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי – וכי כך אמר רבי יוחנן, שהלכה במשנתינו כרבן שמעון בן גמליאל, ומשמע מכך שבשאר מקומות שלא נפסקה הלכה כמותו בפירוש, אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, וְקשה, הָא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל מָקוֹם שֶׁשָּׁנָה רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל את דבריו בְּמִשְׁנָתֵנוּ, הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, חוּץ מֵהדינים שאמר לגבי עֲרָב, וְצִידוֹן, וּרְאָיָה אֲחֲרוֹנָה.

מתרצת הגמרא: אֲמוֹרָאֵי נִינְהוּ, וְאִלֵּיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן – מחלוקת אמוראים היא בדעת רבי יוחנן, לדעת רבי אבא בר יעקב, לא אמר רבי יוחנן שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל בכל מקום, ולכן היה צריך לפסוק כמותו במשנתינו, ואילו לדעת רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל בכל מקום, ומשנתינו בכלל.

משנה

המשנה ממשיכה לדון בסיבות שמחמתם כופין את הבעל לגרש את אשתו: וְאֵלּוּ שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא את אשתו בגט, מוּכֶּה שְׁחִין, וּבַעַל פּוֹלִיפּוֹס, וְהַמְקַמֵּץ, וְהַמְצָרֵף נְחוֹשֶׁת, וְהַבּוֹרְסִי – מעבד עורות, שהם בעלי אומנויות שריחם רע. בֵּין שֶׁחָיוּ בו אותם מומין או שהיה עסקו באומנויות אלו עַד שֶׁלֹּא נִישָּׂאוּ, וּבֵין אם מֻשָּׁנּוּ נוֹלְדוּ בו אותם המומין.

אומרת המשנה דין נוסף: וְעַל כּוּלָּן – על כל סוגי המומין אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ קודם הנישואין, שתינשא לו אפילו שיש בו מומין אלו, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתֹּאמַר לאחר הנשואין, סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁאֲנִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל – לסבול אותו על אף המומין שבו, וְעַכְשָׁיו אני רואה שאֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל אותו ולהישאר נשואה לו מחמת שיש בו מומין אלו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בכל סוגי המומין שהתנה עמה עליהם קודם הנשואין, מְקֻבֶּלֶת הִיא עַל כָּרְחָהּ, חוּץ מִמּוּכֶּה שְׁחִין שאף אם היא רוצה להשאר עמו אין מניחים אותה, אלא כופין אותו להוציאה, מִפְּנֵי שֶׁמְּמַקֶּתְתּוֹ – מכלה את בשרו, שהתשמיש קשה למחלתו, וגורם לבשרו ליפול וסכנה היא לו.

מביאה המשנה מעשה בענין זה: מַעֲשֶׂה בְּצִידוֹן, בְּבוֹרְסִי אֶחָד [–המעבד עורות] שֶׁמֵּת ללא בנים, והיתה אלמנתו חייבת יבום או חליצה, וְהָיָה לוֹ אָח שאף הוא היה בּוֹרְסִי, וְאָמְרוּ חֲכָמִים, יְכוֹלָה הִיא – אשת המת שֶׁתֹּאמַר לאח החי הרוצה לייבמה, לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל ולהנשא לו על אף שהיה בורסי, וּלְךָ אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל ולהתייבם לך, משום שאתה עוסק במלאכה זו, וכופים אותו לחלוץ לה.

* * *

גמרא

שנינו במשנה: 'ואלו שכופין אותם להוציא וכו' ובעל פוליפוס'. מבררת הגמרא: מַאי – מה הוא 'בַּעַל פּוֹלִיפּוֹס'. מבארת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, זהו מי שיש לו רֵיחַ רע מֵהַחוֹטֶם. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנה התנא, שבעל פוליפוס זה מי שיש לו רֵיחַ רע מֵהַפֶּה. רַב אַסִי מַתְנֵי אִיפְּכָא – שונה את המחלוקת באופן הפוך, ששמואל אמר שפוליפוס הוא ריח הפה, ובברייתא כתוב ריח החוטם. וּמַנַּח בָּהּ סִימָנָא – והניח סימן לדבריו, והוא שֶׁשְּׁמוּאֵל לֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ – לא פסק פיו מלדבר בְּכוּלֵּיהּ פֵּירְקָא, כלומר שתמיד היה פרק זה שגור בפיו, וזהו סימן ששמואל הוא האומר שזהו ריח הפה.

* * *

המשך בעמוד רמח

ממשיכה הגמרא לבאר את המשנה: שנינו במשנה בכלל אלו שכופים אותם להוציא, 'וְהַמְקַמֵּץ'. מבררת הגמרא: מַאי מְקַמֵּץ. מבארת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, זֶה הַמְקַבֵּץ בידיו צוֹאַת כֻּלָּבִים מעט מעט, בכל מקום שמוצא.

מקשה הגמרא על דברי רב יהודה: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, 'מְקַמֵּץ' המוזכר במשנה, זֶה בּוֹרְסִי – מעבד עורות. ואין זה המקבץ צואת כלבים.

הגמרא מבארת מדוע קושיא זו קשה רק לדברי רב יהודה. תמהה הגמרא: וּלְטַעְמֵיךְ – ולדבריך, שמקמץ זה בורסי, כאמור בברייתא, גם כן תִּיקְשֵׁי לָךְ על הברייתא מַתְנִיתִין, שכתבה הַמְקַמֵּץ, וְהַמְפַצֵּרְ נְחוֹשֶׁת, וְהַבּוֹרְסִי, ומוכח שמקמץ ובורסי הן שתי מלאכות שונות, ושלא כדברי הברייתא. מתרצת הגמרא: בְּשִׁלְמָא מַתְנִיתִין לֹא קָשְׁיָא, כיון שיש לומר שכוונתה לשני מיני בורסי, כָּאן – בלשון 'בורסי' עוסקת המשנה בְּבוֹרְסֵי גְּדוֹל, שמעבד עורות רבים, וְכָאן – בלשון 'מקמץ' עוסקת המשנה בְּבוֹרְסֵי קָטָן, שהוא עני ויש לו מעט עורות, וזו גם כן כוונת הברייתא. אֶלָּא לְרַב יְהוּדָה, שאמר שהמקמץ זה המקבץ צואת כלבים, קַשְׁיָא, שהרי בברייתא מבואר שמקמץ זה בורסי.

מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא – הדבר שנוי במחלוקת התנאים, דְּתַנְיָא בברייתא, 'מְקַמֵּץ', זֶה בּוֹרְסִי. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, זֶה הַמְקַמֵּץ צוֹאַת כֻּלָּבִים, ורב יהודה סובר כשיטה השניה שבברייתא.

* * *

שנינו בהמשך המשנה: 'וְהַמְפַצֵּרְ נְחוֹשֶׁת וְהַבּוֹרְסִי'. מבררת הגמרא: מַאי מְפַצֵּרְ נְחוֹשֶׁת. רַב אַשֵׁי אָמַר, חַשְׁלֵי דּוּדֵי – מרדד נחושת כדי לעשות ממנו יורות, והעוסק במלאכה זו ריחו רע. וְרַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר, זֶה הַמְחַתֵּךְ [–חוצב] נְחוֹשֶׁת מֵעֵיקָּרוֹ – ממקום מוצאו בארץ. תַּנְיָא בברייתא בְּוָותֵיהּ – כשיטתו דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אֵיזֶהוּ מְפַצֵּרְ נחושת המוזכר במשנה, זֶה הַמְחַתֵּךְ נְחוֹשֶׁת מֵעֵיקָּרוֹ.

* * *

הגמרא מביאה אופן נוסף, שבו הבעל חייב לגרש את אשתו: אָמַר רַב, הָאוֹמֵר אֵינִי זָן את אשתי במזונות, וְאֵינִי מְפַרְנֵס אותה במלבושים ושאר צרכיה, יוֹצִיא את אשתו בגט וְיִתֵּן לָהּ כְּתוּבָּה.

מספרת הגמרא: אָזַל – הלך רַבִּי אֶלְעָזָר וְאָמְרָה לִשְׁמַעְתָּא – לשמועה זו שאמרה רב, קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל – לפני שמואל. אָמַר שמואל, אִכְּסוּהּ שַׂעֲרֵי – האכילוהו שעורים לְאֶלְעָזָר, כדרך שמאכילים את הבהמה, לפי שאין ממש בדבריו, שהרי אם בין כך כופים אותו, מדוע יכפוהו להוציאה, עַד שֶׁיִּכְפוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, יְכַפּוּהוּ לָזוּן אותה.

מבארת הגמרא: וְרַב – וטעמו של רב שאמר הלכה זו, שכופין אותו להוציא, ולא אמר שכופין אותו לזון, משום שאֵין אָדָם דָּר עִם נָחָשׁ בְּכְפִיפָה – בסל אחד, מפני שכשלא ישמר ממנו ישכנו, וכן במקרה זה, עלול בעלה למנוע ממנה את מזונה ופרנסתה גם בעתיד, ולכן כופין אותו להוציאה.

מספרת הגמרא: כִּי סָלִיק – כשעלה רַבִּי זֵירָא מבבל לארץ ישראל, אַשְׁכְּחֵיהּ – מצאו לְרַבִּי בְּנְיָמִין בַּר יֶפֶת, דְּיָתִיב וְקָאָמַר לָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – שישב ואמר דין זה בשם רבי יוחנן, שאף הוא סובר כרב שהאומר איני זן ואיני מפרנס כופין אותו להוציא. אָמַר לֵיהּ רבי זירא, עַל דָּא – על הלכה זו, שאמרה רבי אלעזר בשם רב, אַכְּסוּהּ שַׂעֲרִין – האכילו שעורים לְאֶלְעָזָר בְּבָבֶל.

* * *

הגמרא דנה במקרים אחרים, אם כופין בהם את הבעל להוציא את אשתו: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב אַסִּי, אֵין מְעַשְּׂרִין – אין כופין את הבעלים להוציא את נשותיהם, אֶלָּא אם כן הם נשואים לְפָסוּלוֹת להם, שהם חייבים לגרשן מדיני אישות.

ממשיך רב יהודה ואומר: כִּי אֲמַרִיתָהּ קַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל – כשאמרתי דין זה לפני שמואל, אָמַר בביאור דברי רב אסי, מי הן הפסולות שכופין בעליהן להוציאן, בְּגוֹן, אַלְמָנָה הנשואה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּגְרוּשָׁה וַחֲלוּצָה הנשואות לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, או מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה הנשואות לְיִשְׂרְאֵל, או בַּת יִשְׂרְאֵל הנשואה לְנָתִין וּלְמַמְזֵר, שכל אלו נשואות באיסור, וכופין את בעליהן להוציאן. אֲבָל אם נָשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁהָה עִמָּהּ עֲשָׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לו, אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ להוציאה ולישא אחרת, כיון שאין כופים על פריה ורביה.

הגמרא מביאה לשון אחר בדברי שמואל: וְרַב תַּחֲלִיפָא בַּר אֲבִימִי אָמַר בשם שְׁמוּאֵל, אֲפִילּוּ אם נָשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁהָה עִמָּהּ עֲשָׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה לו, כּוֹפִין אוֹתוֹ להוציאה, משום שמצווה על פריה ורביה, וכל זמן שהוא נשוי לאשה זו לא ישא אשה אחרת.

הגמרא מקשה על הלשון השני בדברי שמואל: תְּנַן במשנתנו, אֲלוּ שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, מוּכֵּה שְׁחִין, וּבַעַל פּוֹלִיפּוֹס וכו', ומשמע שדווקא אותם כופין להוציא את נשותיהם, ולא אחרים, וּבְשִׁלְמָא לְדַעַת רַב אַסִּי, ובכך שביארו שמואל לפי הלשון הראשון, מובן מדוע לא מנתה המשנה גם את הפסולות שהוזכרו בברייתא, משום שרק את אלו שחיובם להוציא הוא מִדְּרַבָּנָן, קָתָנֵי – שנה התנא במשנתנו, כגון בעלי מומין ואומניות שיש בהם ריח רע, אבל את אלו שחייבים להוציא את נשותיהן מִדְּאוֹרַיְיתָא, לֹא קָתָנֵי. אֶלָּא לְלשונו של רַב תַּחֲלִיפָא בַּר אֲבִימִי בדברי שמואל, לְיתְנֵי – היה לתנא לשנות דין זה, שאם נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהָה עִמָּהּ עֲשָׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, כּוֹפִין אוֹתוֹ להוציאה, שבדין זה החובה להוציאה הוא רק מתקנת חכמים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כיון שאף לפי לשון זו יש חילוק בין הדינים השנויים במשנה לבין השוהה עם אשה עשר שנים ולא ילדה, דְּהָא – השוהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, כופין אותו להוציא רק בְּמִילֵּי – בדברים, כדי שיקיים מצוות פריה ורביה. וְהָא – השנויים במשנתינו שכופין אותו להוציא, היינו אף בְּשׁוֹטֵי – בהכאת שוטים, כיון שאין האשה יכולה לסבול בעלי מומין ואומניות אלו, ולא מנתה המשנה את אלו שאין כופים אותם בשוטים.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַבִּי אַבָּא, כיצד ניתן לומר ש'כופין אותו' האמור לגבי השוהה עם אשתו עשר שנים היינו בדברים בלבד, והרי נאמר בפסוק (משלי כט יט) 'בְּדְבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד', והיינו שעל ידי דבור אי אפשר לייסר את האדם שיעשה דבר שאינו חפץ בו. ואם כן שוב קשה, מדוע לא שנו במשנתינו דין זה, שהשוהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, כופים אותו להוציאה.

הגמרא מתרצת את הקושיא באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַבִּי אַבָּא, הָא וְהָא – בין הכפיה של משנתינו ובין הכפיה של השוהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, היא בְּשׁוֹטֵי – בהכאת שוטים,

אלא החילוק ביניהם הוא, שֶׁהָתָם, במשנתינו, הכפיה היא לטובת האשה, ולכן כִּי [–אם] אָמְרָה האשה מקבלת אני את מומיו וְחָיְינָא – מסכימה אני להשאר עמו, שַׁבְקִינַן לָהּ – מניחים אותה להשאר תחתיו. אבל הָכָא, בדין אשה שלא ילדה עשר שנים, אַף עַל גַּב דְּאָמְרָה האשה חָיְינָא בַּהֲדֵיהּ – מסכימה אני להשאר עמו אף שאין לנו בנים, לֹא שַׁבְקִינַן לָהּ – אין מניחים אותה להשאר עמו, כיון שהיא מונעת ממנו מלקיים מצות פריה ורביה.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לומר שלא מנתה משנתינו אותם שכופים אותם להוציא אף נגד רצון האשה, וַהֲרֵי שנינו במשנה את המוּכֶּה שְׁחִין, שכופין אותו להוציא, דְּאַף עַל גַּב דְּאָמְרָה האשה חָיְינָא בַּהֲדֵיהּ – מסכימה אני להישאר עמו, מכל מקום לֹא שַׁבְקִינַן לָהּ – אין מניחים לה לעשות כן, דְּתְנַן במשנתינו, שאף לדעת חכמים שאם הכירה האשה במומים אלו קודם שנשאה לו, אין כופין אותו להוציא, היינו חוץ מִמּוּכֶּה שְׁחִין, שכופין אותו להוציאה, מִפְּנֵי שֶׁהמחלה מְמַקְתּוּ – גורמת לבשרו ליפול. וְאף על פי כן קָתָנֵי במשנה דין זה.

מתרצת הגמרא: הָתָם, במוכה שחין, כִּי אָמְרָה דְּיֵירְנָא בַּהֲדֵיהּ בְּסַהֲדֵי – אם האשה אומרת שרצונה לדור איתו על ידי עדים, שיראו שאינו נזקק לה, שַׁבְקִינַן לָהּ – מניחים אותה לדור עמו, כיון שרק התשמיש מזיק למחלתו, ולכן שנתה זאת המשנה, אבל הָכָא, באשה שלא ילדה, אַף עַל גַּב דְּאָמְרָה דְּיֵירְנָא בַּהֲדֵיהּ בְּסַהֲדֵי, לֹא שַׁבְקִינַן לָהּ – אין מניחים אותה לעשות כן, משום שכל זמן שהוא נשוי לו לא ישא אחרת, והרי היא מונעת אותו מלקיים מצוות פריה ורביה. ואילו משנתינו מונה רק את אותם שיכולה האשה להשאר ולדור עמו באיזה אופן שהוא.

* * *

אגב הנידון במוכי שחין, מוסיפה הגמרא בענין מחלה זו: תָּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, שָׁח לִי זָקֵן אֶחָד מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מיני מוּכֵי שְׁחִין הָיָן, וְעל כּוּלָּן אָמְרוּ חֲכָמִים שהַתַּשְׁמִישׁ קָשֶׁה [–מזיק] לָהֶן להפיל בשרם, ולאותם המכונים 'בַּעֲלֵי רָאתָן', שהוא אחד ממיני השחין, ונגרם על ידי שרץ הנמצא במח האדם, קָשֶׁה התשמיש יותר מִכּוּלָּן.

שואלת הגמרא: מַאי הָוֵי – מה גורם למחלה זו. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא בברייתא, מי שהִקִּיז דָּם וְלאחר מכן שִׁימֵּשׁ מטתו, ונתעברה האשה מתשמיש זה, הָוְיָין [–יהיו] לוֹ בָּנִים וְיִתְיַקְּנִין – חלשים. ואם הִקִּיזוּ שְׁנֵיהֶם – האיש והאשה דם ולאחר מכן שִׁימְּשׁוּ מטתן, ונתעברה האשה, הָוְיָין לוֹ בָּנִים בַּעֲלֵי רָאתָן, שהם חלשים ביותר.

אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא אָמְרָן שתשמיש שלאחר הקזת דם מזיק, אֶלָּא באופן דְּלֹא טָעֲמִים מִידֵּי – שלא טעם כלום בין הקזת הדם לתשמיש, אֲבָל טָעֲמִים מִידֵּי – אם טעם משהו, לֵית לָן בָּהּ – אין לנו למונעו מכך, ולא יארע חולשה לבניו.

מבררת הגמרא: מַאי סִימָנֵיהּ – מהם סימני מחלת הראתן. מבארת הגמרא: דְּלִקְּפָן עֵינֵיהּ – עיניו זולגות דמעות, וְדָיְיכֵי נְחִירֵיהּ – נחיריו זבים ליחה, וַאֲיָתֵי לֵיהּ רִירָא מִפּוּמֵיהּ – מפיו יוצא ריר, וְרָמוּ דִּידְבֵי עֲלַוְּיֵיהּ – זבובים עולים עליו.

שואלת הגמרא: וּמַאי אֲסוּתֵיהּ – מהי רפואתו של החולה במחלת הראתן. משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, יקח את הדברים הבאים, עשב הנקרא פִּילָא – נענע, ועשב הנקרא לוֹדָנָא – לענה, וּנְיִרְדָּא דְּאֶגְוָזָא – קליפת עץ האגוז, וְנִירְדָּא דְּאַשְׁפָּא – מה שגוררים מעור הבהמה כשמעבדין אותו, וּכְלִיל מַלְבָּא – צמח החבצלת, וּמַתְחָלָא דְּדִיקְלָא סוּמָקָא – קליפה שיש לתמרים בקטנותם, וְשָׁלִיךְ לְהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – יבשל את כל הדברים האלו יחד. וּמְעַיֵּיל לֵיהּ לְבֵיתָא דְּשִׁישָׁא – יכניס את החולה לבית של שיש, שאין הרוח נושבת שם, וְאִי לֹא אִיכָּא בֵּיתָא דְּשִׁישָׁא – אם אינו מוצא בית העשוי משיש, מְעַיֵּיל לֵיהּ לְבֵיתָא דְּשַׁכ לְבָנֵי וְאָרִיחָא – יכניסנו לבית שעובי קירותיו הוא שבע לבנים ואריח, שגם בו אין הרוח נושבת, וְנָטֵיל לֵיהּ תְּלָת מָאָה כָּסֵי עַל רֵישֵׁיהּ – וישפוך שלש מאות כוסות ממי תערובת זו על ראש החולה, עַד דְּרָפְיָא אַרְעִיתָא דְּמוֹחֵיהּ – שתתרכך גולגלתו, ותהיה נוחה להיחתך בסכין, וְקָרֵע לְמוֹחֵיהּ – יחתוך את הגולגולת עד שיראה את המוח, וּמַיְיתֵי אַרְבַּע טַרְפֵי דְּאָמָּא – ויביא ארבעה עלי הדס, וּמַדְלֵי כָּל חַד כַּרְעָא – ירים כל אחת מרגלי השרץ שנמצא במוחו, וּמוֹתִיב חַד – יניח עלה אחד תחתיה, וְשָׁקֵיל בִּצְבָתָא – ויטול את השרץ בצבת, וְקָלֵי לֵיהּ – וישרפנו, דְּאִי לֹא ישרפנו, הָדַר עַיְּילֵיהּ – יחזור השרץ למוחו של החולה.

הגמרא מביאה ענייני זהירות מבעלי מחלת הראתן: מַכְרֵיז רַבִּי יוֹחָנָן, הִזָּהֲרוּ מִזְּכוּבֵי שֶׁל בַּעֲלֵי רָאתָן, כלומר, מזבובים השוכנים עליהם, משום שהם עלולים להעביר את המחלה על איש אחר.

מספרת הגמרא על זהירותם של האמוראים ממחלה זו: רַבִּי זֵירָא, לֹא הֲוָה יָתִיב בְּזִיקֵיהּ – לא היה יושב במקום שמנשבת רוח על בעלי ראתן ומגיעה אליו, מחשש שהרוח תעביר אליו את המחלה. רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא עָיֵיל בְּאָהֳלֵיהּ – לא היה נכנס לאהלו של החולה. רַבִּי אַמֵּי וְרַבִּי אַסִּי, לֹא הֲווֹ אָכְלֵי מְבִיעֵי דְּהַהִיא מְבוֹאָה – לא היו אוכלים את הביצים שבאו מאותו מבוי שגר בו החולה.

אמנם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִיכְּרַךְ [–נדבק] בָּהּ – בבעלי ראתן, שהיה מושיבם אצלו, וְעָסִיק בַּתּוֹרָה – בשעה שהיה עוסק בתורה, שהיה בטוח שזכות התורה תגן עליו שלא יוזק מהם. וְאָמַר רבי יהושע בן לוי לבאר את מעשיו, שכתוב בפסוק על התורה 'אֵילַת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' (משלי ה יט), וְאִם חֵן מַעֲלָה עַל לוֹמְדֶיהָ, אֲגוּנֵי לֹא מַגְּנָא – וכי לא תגן עליהם ממיתה.

הגמרא מביאה שהנהגה זו של רבי יהושע בן לוי סייעה לו בשעת הסתלקותו: כִּי הֲוָה שָׁכִיב – כשהגיע זמנו של רבי יהושע בן לוי להיפטר מן העולם, אָמְרוּ לֵיהּ בית דין של מעלה לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, זִיל עָבֵיד לֵיהּ רְעוּתֵיהּ – לך ומלא את רצונו של רבי יהושע בן לוי. אָזַל אִיתְחֵי לֵיהּ הלך מלאך המות והתראה אליו. אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי, אַחֲוֵי לִי דּוּכְתַּאי – הראה לי את מקומי בגן עדן. אָמַר לֵיהּ מלאך המות, לְחַיֵּי – מסכים אני לכך. קודם שהלכו לגן עדן אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי, הַב לִי סַכִּינָךְ – תן לי את הסכין שעל ידו אתה נוטל את נשמותיהם של הבריות, כי אני חושש דִּלְמָא מְכַעֲתַת לִי בְּאוֹרְחָא – שמא תפחידני בו בדרך לגן עדן. הסכים מלאך המות וְיָהֲבָהּ לֵיהּ – נתן את סכינו לרבי יהושע בן לוי. כִּי מָטָא לְהָתָם – כשהגיע רבי יהושע בן לוי לשם, לגן עדן, דְּלֵיהּ – הרימו מלאך המות וְקָא מָחֲוֵי לֵיהּ – הראה לו את מקומו. וכשעשה כן, שָׁוֵור – קפץ רבי יהושע בן לוי וְנָפַל לְהֵהוּא גִּיטָּא – לצד השני, כלומר לתוך גן עדן. נָקְטֵיהּ – אחזו מלאך המות בְּקַרְנָא דְּגִלְיְמֵיהּ – בפינת בגדו של רבי יהושע בן לוי על מנת להוציאו משם, אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי, בַּשְׁבוּעָתָא דְּלֹא אֲתֵינָא – אני נשבע שלא אצא מכאן. אָמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, אִי אִיתָּשִׁיל אַשְׁבּוּעָתָא – אם נשבע רבי יהושע בן לוי שבועה כלשהי מעולם, ונשאל עליה להתירה, נִיהֲדַר – יחזור בו משבועתו, שהקדוש ברוך הוא יתיר לו את שבועתו, וְיֵצֵא מגן עדן, וְאִי לֹא נשאל על שבועה להתירה מעולם, לֹא נִיהֲדַר – לא יחזור בו גם משבועה זו, אלא ישאר בגן עדן. וכיון שרבי יהושע בן לוי לא נשאל על שבועה מעולם, נשאר בגן עדן. לאחר מכן אָמַר לֵיהּ מלאך המות לרבי יהושע בן לוי, הַב לִי סַכִּינָאי – השב לי את סכיני. לֹא הֲוָה קָא יָהֵיב לֵיהּ – לא רצה רבי יהושע בן לוי להחזירה לו. נַפְקָא בַּת קָלָא – יצאה בת קול וְאָמְרָה לֵיהּ לרבי יהושע בן לוי, הַב נִיהֲלֵיהּ – השב לו את הסכין, דְּמִיתְבְּעָא לְבֵרְייָתָא – כיון שהיא נצרכת לו לנטילת נשמותיהם של שאר הבריות.

הגמרא מספרת על מה שהיה לאחר שרבי יהושע בן לוי נשאר בגן עדן: מַכְרֵיז אֵלִיָּהוּ הנביא קַמֵּיהּ – לפני רבי יהושע בן לוי, לאחר שנכנס לגן עדן, פְּנוּ מָקוֹם לְבַר לְיוֵאי [–לבן לוי], פְּנוּ מָקוֹם לְבַר לְיוֵאי. אָזַל – הלך רבי יהושע בן לוי וְאַשְׁכְּחֵיהּ [–מצאו] לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, דַּהֲוָה יָתִיב עַל תְּלַת עֲשַׂר תַּכְתְּכֵי פִּיזָא – שהיה יושב על שלשה עשר כסאות של זהב טהור. אָמַר לֵיהּ רבי שמעון בן יוחאי לרבי יהושע בן לוי, אַתְּ הוּא בַּר לְיוֵאי – האם אתה הוא בן לוי. אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי בן הֵן [–כן]. שאלו רבי שמעון בן יוחאי, האם נִרְאֵתָה הַקֶּשֶׁת בְּיָמֶיךָ כשהיית חי. אָמַר לֵיהּ רבי יהושע בן לוי,

המשך בעמוד פח

חֵן. אמר לו רבי שמעון בן יוחאי, **אִם כֵּן, אִי אַתָּה בַּר לֵיוַאי** – אין אתה ראוי לכרוז שהכריז 'פנו מקום לבר ליואי', כיון שנראתה הקשת בימיך.

אומרת הגמרא: **וְלֹא הִיא** – באמת לא כך היה הדבר, **דְּלֹא חֲוַאי מִידֵי** – לא היה דבר זה כלל, כלומר, לא נראתה הקשת בחייו של רבי יהושע בן לוי, **אֶלָּא** הטעם שאמר רבי יהושע בן לוי שנראתה הקשת, כיון דְּסָכֵר (–חשב), **לֹא אַחֲזִיק טִיבּוּתָא לְנַפְשָׁאי** – לא אחזיק לעצמי טובה על כך שלא נראתה הקשת בחיי, ולא אתגאה בכך.

הגמרא מספרת מעשה דומה שהיה בשעת הסתלקותו של אמורא אחר, ובו יבואר מדוע רבי יהושע בן לוי זכה להכנס חי לגן עדן:

רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, שׁוֹשְׁבִינֵיהּ חֲוָה – היה אוהבו של מלאך המות ורגיל אצלו. **כִּי חֲוָה קָא נָיְחָא נַפְשֵׁיהּ** – כשהגיע זמנו להפטר מן העולם, **אָמְרוּ לֵיהּ לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, זִיל עֲבִיד לֵיהּ רְעוּתֵיהּ** – לך ועשה את רצונו של רבי חנינא בר פפא. **אָזַל לְנַבֵּיהּ וְאִיתְחֲזִי לֵיהּ** – הלך אליו מלאך המות והתראה אליו. **אָמַר לֵיהּ** רבי חנינא בר פפא, **שָׁבְקֵן תְּלָתִין יוֹם עַד דְּנֵהְדַּר תַּלְמוּדַאי** – הניחני חי שלשים יום, עד שאחזור על כל מה שלמדתי, משום **דְּאָמְרֵי** – שאומרים בבית דין של מעלה, **'אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן, וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ'**, ורצוני לחזור על כל התורה שלמדתי כדי לזוכרה כשאגיע לשם. **שָׁבְקֵיהּ** – הניח לו מלאך המות ועזבו. **לְבָתַר תְּלָתִין יוֹמִין** – לאחר שעברו שלשים יום, **אָזַל אִיתְחֲזִי לֵיהּ** – הלך מלאך המות והתראה לרבי חנינא בר פפא. **אָמַר לֵיהּ** רבי חנינא בר פפא, **אַחֲוֵי לִי הֵיכָתָאי** – הראה לי את מקומי בגן עדן. **אָמַר לֵיהּ** מלאך המות, **לְחַיֵּי** – אני מסכים לכך. **אָמַר לֵיהּ** רבי חנינא בר פפא, **הַב לִי סַכִּינָךְ, דִּלְמָא מְבַעֲתַת לִי בְּאוֹרְחָא. אָמַר לֵיהּ** מלאך המות, האם **כָּחֲכָרָךְ בְּעֵית לְמֶיעֱבַד לִי** – האם רצונך לעשות לי כפי שעשה חברך, רבי יהושע בן לוי, ולקפוץ לתוך גן עדן. **אָמַר לֵיהּ** רבי חנינא בר פפא, **אֵיתֵי סַפֶּר תּוֹרָה וַחֲזִי** – הבא ספר תורה ותראה, **מִי אִיכָּא מִידֵי דִּכְתִיב בֵּיהּ דְּלֹא קַיְּימְתֵיהּ** – האם יש דבר שכתוב בתורה שלא קיימתיו, ואם כן אף אני ראוי להכנס בחיים לגן עדן, כרבי יהושע בן לוי. **אָמַר לֵיהּ** מלאך המות, **מִי אִיכְּרַכְתָּ בְּבַעֲלֵי רָאתָן וְאִיעַסַּקְתָּ בַּתּוֹרָה** – וכי נדבקת בבעלי ראתן ועסקת בתורה, כמו שהיה עושה רבי יהושע בן לוי.

מסיימת הגמרא את המעשה: **וַאֲפִילּוּ הָכִי** – אף על פי שלא זכה רבי חנינא בר פפא להכנס חי לגן עדן, מכל מקום **כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ** – כשנפטר, **אַפְסֵיק לֵיהּ עַמּוּדָא דְּנוּרָא בֵּין דִּידֵיהּ לְעָלְמָא** – הפסיק עמוד של אש בינו לבין שאר בני אדם, **וּמֵימֵירִי** – מטורת היא בידינו, **דְּלָא מַפְסְקִי עַמּוּדָא דְּנוּרָא** – שאין עמוד של אש מפסיק בין הנפטר לשאר בני אדם, **אֶלָּא לְחַד בְּרָא אוֹ לְתַרֵּי בְּרָא** – ליחיד או לשנים שבכל הדור. **קָרֵב לְנַבֵּיהּ** – התקרב למטתו **רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, וַאֲמַר לוֹ, עֲשֵׂה** שיוסר עמוד האש **בְּשֶׁבִיל כְּבוֹד הַחֲכָמִים**, שיוכלו לעמוד במחיצתך, **לֹא אַשְׁגַּח** – לא השגיח רבי חנינא בר פפא בדבריו, ועמוד האש נשאר. חזר ואמר רבי אלכסנדרי, **עֲשֵׂה בְּשֶׁבִיל כְּבוֹד אָבִיךָ**, שיוכל לעמוד במחיצתך, **וְלֹא אַשְׁגַּח**. אמר לו, **עֲשֵׂה בַּשְּׁבִיל כְּבוֹד עַצְמְךָ**, שיוכלו להתקרב אליך ולהתעסק בקבורתך ולהספידך כראוי, **אִיסְתַּלַּק** – הסתלק עמוד האש.

הגמרא מביאה את דברי האמוראים על מעשה זה: **אָמַר אַבָּיֵי**, עמוד האש שהופיע בעת הסתלקותו של רבי חנינא בר פפא, בא **לְאַפּוֹקֵי מִמַּאן דְּלֹא קָיֵים (אֲפִילּוּ אוֹת אַחַת)** – להבדיל אותו ממי שלא קיים את התורה כמותו, שאינו ראוי לעמוד במחיצתו. **אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְנָא** לאביי, האם עמוד אש זה בא **לְאַפּוֹקֵי מִמַּר**, כלומר, מאביי עצמו, **דְּלֹא אִית לֵיהּ מַעֲלָה לְאִיתֵיהּ** – שאין לו מעלה בגג ביתו כציווי התורה (דברים כב ח). דוחה הגמרא: **וְלֹא הִיא** – באמת לא כך היה הדבר, **וּמַיְּתֵי** – היה לאביי מעלה בגג ביתו, **וְהָהִיא שַׁעֲתָא הוּא דְּשַׁדְיֵיהּ וְזָקָא** – אלא שבאותה שעה נשבה רוח חזקה והפילתו.

* * *

הגמרא חוזרת לענין בעלי ראתן, ומוסיפה בזה: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מִפְּנֵי מָה אֵין בַּעֲלֵי רָאתָן בְּבָבֶל, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי בבל אוֹכְלִין תְּרֵדִין, וְשׁוֹתִין שֵׁכָר שֶׁל הֵיזֵמִי** – שיכר שהטילו בו כשות הגדל בתוך הקוצים. כיוצא בזה **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מָה אֵין מְצוֹרָעִין בְּבָבֶל, מִפְּנֵי שֶׁהֵם אוֹכְלִין תְּרֵדִין, וְשׁוֹתִין שֵׁכָר, וְרוֹחֲצִין בְּמֵי הנהר פְּרָת**, ודברים אלו מבריאים אותם, שלא יהיו מחלות אלו מצויות שם.

הדרן עלך המדיר את אשתו